

## Урок № 10

### МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ. «Я (РОМАНТИКА)» - НОВЕЛА ПРО ДОБРО і ЗЛО В ЖИТТІ ТА В ДУШІ

**Мета:** ознайомити учнів зі змістом новели «Я (Романтика)», пояснити присвяту до неї, символічність образу матері, проблему вибору героя; розвивати вміння визначати жанр твору, відрізнити реальне й уявне в ньому, характеризувати образ ліричного «Я»; виховувати повагу до жінки, усвідомлення переваги гуманізму над будь-якими ідеологіями.

**Тип уроку:** комбінований.

**Обладнання:** портрет Миколи Хвильового, текст новели.

#### ПЕРЕБІГ УРОКУ

i. Організаційний момент

ii. Мотивація навчальної діяльності.

Оголошення теми, мети уроку

iii. Актуалізація опорних знань

Як ви розумієте слова Максима Рильського: «Шукання Хвильового почались там, де урвалися шукання Коцюбинського?»

IV. Перевірка домашнього завдання

- Коли й де народився М. Хвильовий? У якій родині?
- Чи можна вважати рівень його освіти високим?
- Де він працював?
- Коли почалася літературна діяльність М. Хвильового?
- У яких жанрах він працював спочатку?
- Назвіть першу збірку творів, яка прославила письменника.
- Чим ще відзначалася діяльність М. Хвильового, крім літературної творчості, у період 20-х років ХХ ст.?

V. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

#### 1. Вступне слово

Творчість прозаїка, поета, критика, публіциста — яскравий приклад самовідданого служіння ідеї «загірної комуни», яка стала

причиною трагедії. Письменник бунтував, сумнівався, боровся, переживав, помилявся, каюся. Це не могло не знайти відбиток у новелах, що побачили світ у 1923-1927 роках.

Найбільшу увагу в плані розкриття психології мрійників, романтиків революційної доби заслуговує новела «Я (Романтика)», у якій розкрито душевний конфлікт між старим і новим. Відомий літературознавець О. Білецький зазначав, що твір «силою своєю не має собі аналогій в новітній прозі».

Уперше новелу надруковано в альманасі «Гарт» (Харків, 1924, Ч. 1). 1924 р. опубліковано в збірці «Осінь»; 1932 р. — у «Вибраних творах» (Т. 1).

## 2. Аналіз новели «Я (Романтика)»

*Ідея твору:* вимріяне майбутнє не може наблизити людина з роздвоєним «я», ціною злочину його не побудувати.

*Жанр:* новела.

*Особливості композиції*

- пролог (лірико-романтичний зачин), що вводить читача в складний психологічний світ (показана розмова матері з сином напередодні грози);
- три частини — три різні фронтові ситуації, три різні душевні стани героя.

*Словник*

*Амазонянки* (амазонки) — у грецькій міфології войовничий народ у Малій Азії та на узбережжі Азовського моря, що склався лише з жінок.

*Будда* — засновник буддизму Сідхатха Гаутама (632-544 рр. до н.е.).

*Версальці* — тут у значенні контрреволюціонери, за аналогією до зосереджених у Версалі контрреволюційних військ на чолі з А. Тьером і М. Мак-Магоном для боротьби проти Паризької комуни 1871 р.

*Конфуцій* — давньокитайський філософ, педагог і політичний діяч.

*Лаотсе* (Лао-цзи) Лі Ер (VI-V ст. до н.е.) — китайський мислитель.

*Магомет* (Мухаммед) — засновник ісламу.

*Месія* — у релігійному вченні посланець Бога, який здійснить спасіння людства.

*Синедріон* — рада старійшин, вищий державний орган із політичними й судовими функціями в древній Іудеї. Тут — рада, вищий орган.

*Теософи* — прихильники теософії, релігійно-філософського вчення про можливість «безпосереднього осягнення бога» за допомогою містичної інтуїції та одкровення, безпосередніх контактів із потойбічними силами.

*Хетпейський ієрогліф* — письмена хетських племен у Малій Азії, які утворили в першій половині II тисячоліття до н. е. державу з високою культурою.

*Штаб Духоніна* — мається на увазі начальник штабу й головнокомандуючий російської армії, який не визнав Жовтневої революції та на початку грудня 1917 р. за наказом М. Кириленка був розстріляний у Могилеві. «Відправити в штаб Духоніна» — евфемізм, що означає «розстріляти».

*Присвята:* «Цвітові яблуні».

М. Хвильовий присвятив новелу «Я (Романтика)» «Цвітові яблуні» М. Коцюбинського. По-перше, М. Хвильовий-прозаїк був пильним учнем М. Коцюбинського. По-друге, у «Цвіті яблуні» теж виведено персонаж із роздвоєною свідомістю; це письменник, який, переживаючи трагедію смерті власної дитини, одночасно відчуває й муку батьківських почуттів, і роботу письменницької пам'яті. Для нього навіть момент смерті дитини стає творчим матеріалом — поза контролем свідомості, поза його волею. Він страждає, зневажає себе, але не владен будь-що змінити. Однак торжествує в цій трагедії творча, життєстверджуюча сила.

Письменник розкриває глибини підсвідомості персонажа. Але при цьому показує, що він сам несе повну відповідальність за вчи-нене. Його вибір був свідомим, і злочин його непростий.

*Ідейно-художній зміст*

Новела «Я (Романтика)» має ліричний зачин. Саме з нього постає зримий, реальний образ матері-України: «З далекого туману, з тихих озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія». Матір приходиться до сина, коли він має хвилинку для перепочинку між жорстокими битвами. «Моя мати — наївність, тиха жура і добрість безмежна... І мій неможливий біль, і моя незносіма мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом».

Але поступово наростає тривога, насувається гроза, син бачить в очах матері «дві хрустальні росинки». Чому ж у чудових очах рідної людини сльози, над чим плаче мати-Україна? Мабуть, над дилемою гуманності й фанатизму, людяності та сліпої відданості абстрактній ідеї. Письменник хоче допомогти осмислити протиставлення світлого й чорного, добра і зла, що живуть у душі головного героя новели.

З одного боку — це інструмент, який повинен вершити революційний суд, а з другого — людина, яка вміє любити, бути ніжною, яка невидимою силою любові зв'язана з матір'ю.

М. Хвильовий по-новому розкрив перед читачем споконвічну суперечку між життям і смертю. Стомлений син шукає спокою на старечих материних долонях. «Я — чекіст, але я і людина», — підкреслює головний герой. Отже, хочеться вірити, що цією людиною насправді має чинитися справедливий суд іменем народу. Але між двома початками терзається душа «м'ятежного сина: Андрюша і мати, Тагабат — людина, з холодним розумом і з каменем замість серця». Герой не бачить виходу. Саме в такі хвилини він, комунар, викликає співчуття.

Через роздвоєність душі син мусив застрелити матір. «Тоді я у млості, охоплений пожегою якоїсь неможливої радості, закинув руку на шию своєї матері й притиснув її голову до своїх грудей. Потім підвів маузера й нажав на скроню». І це в ім'я революції, в ім'я дороги до загірних озер невідомої прекрасної комуни...».

Отже, письменник намагається підвести нас до висновку, що такий вчинок міг здійснити тільки справжній революціонер, який у критичну хвилину «голови не загубив». Але ми все більше починаємо розуміти, що фанатична відданість ідеї несе тільки зло, убиває почуття справедливості, почуття розуміння добра й правди, руйнує людську особистість, людське «я».

«Там, в далекій безвісті невідомо горіли тихі озера загірної комуни». Цими сумними словами закінчується трагічна новела — драма роздвоєності людської особистості, примушуючи замислитися над високістю матері, яку вбиває блудний син. А Україна, котра породила революціонера, якого морально знівечила абстрактна ідея, прощає йому цей смертний гріх.

Новела Миколи Хвильового «Я (Романтика)» стала своєрідним викриттям жорстокості та несправедливості нової системи. Намагання вбити в собі людину, убити добро в ім'я фанатизму, приводить до переродження в дегенерата.

Разом зі своїми героями письменник шукав вихід із лабіринтів історії, помилявся й пророкував, свято вірив і люто ненавидів, і нарешті, не витримав дуалізму сучасної йому доби. Пролунав постріл...

#### *Проблематика твору*

1. Суперечність, полярність одвічного ідеалу любові, гуманізму, добра, традиційних етичних цінностей, вироблених християнською цивілізацією — з одного боку, і служінням ідеї абстрактного гуманізму, фанатизму, фальшивої романтики — з другого.

2. Неминучість втрати людської сутності через зраду принципів людяності. Хто вбиває іншого — вбиває себе.
3. Проблематика носить надчасовий, філософський характер.

*Стильові ознаки новели*

1. Розповідь від першої особи.
2. Драматизм.
3. Внутрішні монологи героя.
4. Відсутність безпосередньої авторської оцінки.
5. Лаконізм.
6. Виразні художні деталі.
7. Глибокий психологізм.
8. Відмова від традиційного описового реалізму.
9. Часові зміщення.
10. Зіткнення віддалених епізодів.
11. Історичні алюзії, асоціації (термін «версальці» тощо) з метою поставити революцію в контекст визначних подій світової історії.
12. Змістове згущення.
13. Символічний зміст образів, деталей.
14. Своєрідність зорового та звукового тла подій.
15. Засоби поетичного синтаксису.

*Образна система новели*

- матір (Марія — Божа й вселюдська мати — центральний гуманістичний символ новели, символ надії, любові, життя, материнського всепрощення);
- доктор Тагабат («людина з холодним розумом і каменем замість серця», безглуздо жорстокий п'яниця й людожер);
- дегенерат (вартовий революції з душею «палала з гільйотини»);
- Андрюша (людина з нормальною психікою, «чекіст мимоволі»);
- інсургент «Я» — образ, розкритий у розвитку, акцентований на моменті остаточного зламу й ролі в ньому дегенерата, на ставленні «Я» до інших постатей, введених у творі: тамуванні відрази, виправданні того, що не можна виправдати в собі і в інших — «Я думаю: так треба» («Я» — «м'ятежний» син — «чекіст, але й людина», комунар, що у вогні фанатизму вбиває рідну матір і відтоді вже остаточно не людина, а тільки чекіст).

VI. Підсумок уроку

1. Бесіда з **учнями**

1. Коли була написана «Я (Романтика)» і яка тема твору?
2. Чому, на вашу думку, новела називається «Я (Романтика)»?

3. Як ви вважаєте, чому твір присвячено «Цвітові яблуні» — оповіданню Михайла Коцюбинського?
4. Що таке новела? Чим цей жанр відрізняється від оповідання?
5. Характери яких персонажів новели є цілісними, а яких — суперечливими, роздвоєними?
6. Які спогади про матір залишилися в головного героя новели «Я (Романтика)»?
7. Головний герой заявляє про себе: «Я чекіст, але я і людина». Що людяного ще залишилося в нього? Наведіть інші приклади самохарактеристики героя.
8. Як характеризує «главковерх чорного трибуналу» своїх найближчих співпрацівників?
9. Чому головний герой власноручно позбавив життя рідну матір? Хто більше винен у цьому злочині — він сам чи доктор Тагабат?
10. Як ставиться автор до свого героя? Чи достовірно й переконливо розкриває цей образ?
11. Чим можна пояснити надлюдську жорстокість чекістів?
12. Які художні образи новели нагадують вам біблійних героїв? Що у творі суперечить християнському вченню?
13. Чому не наведено жодного прізвища або імені людей, яких судили чекісти? Чому безіменні в новелі й головні герої?
14. Яке значення тропів у цитаті: «Воістину: це була дійсність, як згряя голодних вовків. Але це була й єдина дорога до загірних озер невідомої прекрасної комуни». Чи згодні ви із суттю цього твердження?

## 2. Висновок

Ідея цього глибокого філософського твору полягає в тому, що на крові не може постати гуманне суспільство, фанатизм убиває в людині людину, гармонійна світобудова виключає насильство як шлях її досягнення. Новела Миколи Хвильового «Я (Романтика)», як і вся література «розстріляного відродження», пройнята пафосом гуманізму.

## VII. Домашнє завдання

Написати домашній твір-роздум на одну з тем: «Драматичний конфлікт новели М. Хвильового "Я (Романтика)"», «Трагедія Миколи Хвильового», «Микола Хвильовий — романтик і лірик», «Художні передбачення М. Хвильового».